

**CENTRALNA UNIVERZITETSKA BIBLIOTEKA
UNIVERZITET CRNE GORE**

**POLITIKA PRISTUPA BIBLIOTEKAMA
OSOBA SA INVALIDITETOM**

Sadržaj

1. UVOD.....	3
1.1 Centralna univerzitetska biblioteka.....	3
1.2 Korisnici.....	4
1.3. Osobe sa invaliditetom i CUB.....	4
2. FIZIČKI PRISTUP BIBLIOTEKAMA.....	5
3. BIBLIOTEČKE USLUGE	6
4. BIBLIOTEČKA GRAĐA.....	7
5. ZAKLJUČAK.....	9
6. BIBLIOGRAFIJA.....	10

1. UVOD

1.1. Centralna univerzitetska biblioteka

Centralna univerzitetska biblioteka (u daljnjem tekstu: CUB) je centralna biblioteka Univerziteta Crne Gore (u daljnjem tekstu: UCG), opštenaučnog karaktera i otvorenog tipa, koja djeluje kao podrška nastavno-obrazovnim i naučnoistraživačkim procesima na UCG. CUB je nosilac organizacije i razvoja cjelokupnog bibliotečko-informacionog sistema Univerziteta.

CUB je organizovana kao integrisani organizacioni model bibliotečko-informacione djelatnosti UCG, odnosno kao jedinstvena biblioteka sa specijalizovanim bibliotečkim odjeljcima u okviru organizacionih jedinica UCG, to jest na fakultetima, višim školama, akademijama i institutima.

Misija CUB je da omogući slobodan pristup svim vrstama i oblicima informacija razvojem i održavanjem vlastitih fondova bibliotečke građe, kao i pristup svim drugim izvorima informacija u cilju obezbjeđivanja podrške nastavnom, naučnoistraživačkom, stručnom i umjetničkom radu na UCG.

Kao vodeća naučna biblioteka u Crnoj Gori, CUB obezbjeđuje podršku razvoju svih oblasti nauke i istraživanja u Crnoj Gori.

Odjeljci CUB djeluju kao podrška učenju, nastavi, istraživanju i umjetničkom radu u okviru jedne ili više organizacionih jedinica Univerziteta i izgrađuju fondove iz naučnih i stručnih oblasti koje se izučavaju u okviru jedinica za koje obavljaju svoju djelatnost.

Uprava CUB smještena je u zgradi Rektorata Univerziteta Crne Gore, dok je njena čitaonica sa 80 korisničkih mjesta, referalna zbirka i radni prostor za stručno osoblje smještena u prizemlju zgrade tehničkih fakulteta.

Odjeljci CUB sa svojim fondovima i čitaonicama nalaze se na sljedećim lokacijama:

- Biblioteka prirodnih, medicinskih i tehničkih nauka – Zgrada tehničkih fakulteta, Medicinski, Arhitektonski i Biotehnički fakultet, Podgorica
- Pomorska biblioteka – Pomorska biblioteka i Institut za biologiju mora, Kotor
- Biblioteka umjetnosti – Fakultet likovnih umjetnosti, Cetinje
- Biblioteka Filozofskog fakulteta – Filozofski fakultet, Nikšić
- Biblioteka Pravnog fakulteta – Pravni fakultet, Podgorica
- Biblioteka Ekonomskog fakulteta – Ekonomski fakultet, Podgorica
- Biblioteka Fakulteta političkih nauka – Fakultet političkih nauka, Podgorica

1.2 Korisnici

Korisnici CUB mogu biti individualni i kolektivni. Individualni korisnici su članovi Biblioteke. Usluge odjeljaka CUB mogu koristiti studenti, univerzitetski nastavnici, saradnici i istraživači, dok usluge CUB mogu koristiti i svi drugi građani kojima su usluge i servisi Biblioteke potrebni. Bibliotečka građa može se koristiti u čitaonici, pozajmicom na određeno vrijeme i međubibliotečkom pozajmicom. Svaki korisnik CUB ima svoju štampanu i/ili elektronsku identifikacionu kartu koju dobija pri upisu u CUB.

1.3 Osobe sa invaliditetom i CUB

Prema Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom 61/106 – rezolucija, koju je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija 2006, a Vlada Crne Gore potpisala 27. septembra 2007. godine, pod osobama s invaliditetom podrazumijevaju se osobe koji imaju dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili emocionalna oštećenja, a koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprečavati njihovo puno i djelotvorno učestvovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima. Važno je istaći da, takođe prema Konvenciji, invaliditet nije samo oštećenje koje osoba ima, nego je rezultat interakcije oštećenja osobe i okoline, odnosno društva koje svojom neprilagođenošću stvara invaliditet. Stoga, da bi se osobama s invaliditetom omogućio ravnopravan i nezavisan život, kao i potpuno učešće u svim područjima života, države potpisnice Konvencije trebalo bi da preduzimaju odgovarajuće mjere kako bi osobama s invaliditetom, na ravnopravnoj osnovi s drugim osobama, osigurale pristup izgrađenom okruženju, prevozu, informacijama i komunikacijama, uključujući informacijske i komunikacijske tehnologije i sisteme, kao i ostaloj opremi, prostoru i uslugama namijenjenim javnosti, kako u urbanim tako i u ruralnim područjima. Pored toga, u članu 21. Konvencije navodi se da će države potpisnice poduzeti sve odgovarajuće mjere kako bi osigurale da osobe s invaliditetom mogu koristiti svoje pravo na slobodu izražavanja i mišljenja, uključujući i slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja, ravnopravno s drugim osobama, kroz sve oblike komunikacije prema njihovom izboru. Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom Crne Gore, donesen 2011. godine, prepoznaje sljedeće oblike diskriminacije po osnovu invaliditeta u korišćenju:

- Objekata u javnoj upotrebi
- Površina u javnoj upotrebi
- Javnog prevoza
- U oblasti pružanja javnih usluga

Biblioteke su najvažnije kulturne i obrazovne institucije, a akademske biblioteke temelj svakog visokoobrazovnog sistema u državi, i stoga je neophodno da njihove usluge budu dostupne svima, bez obzira na starost, pol, vjeru, nacionalnost, jezik, tjelesne predispozicije ili društveni položaj. Ravnopravan pristup bibliotekama podrazumijeva kako fizički pristup zgradama i prostorijama u kojima su smještene biblioteke, tako i korišćenje bibliotečkih

usluga i građe. Imajući na umu da je CUB unutrašnja organizaciona jedinica UCG, neophodno je da uprava UCG i sve njene organizacione jedinice (fakulteti, instituti, visoke škole, akademije) učestvuju u procesu uspostavljanja ravnopravnog pristupa bibliotekama osoba sa invaliditetom, posebno onog koji se odnosi na fizički pristup zgradama i prostorijama. U dijelu obezbjeđivanja adekvatnih bibliotečkih servisa i bibliotečke građe, CUB je u obavezi da kroz kurseve, obuke i radionice dodatno edukuje svoje bibliotekare i knjižničare za rad sa osobama sa invaliditetom, kao i da kroz nabavnu politiku obezbijedi sadržaje i tehnologiju koja je potrebna osobama sa invaliditetom. Međutim, prije svega toga, trebalo bi da CUB uradi procjenu postojećeg nivoa pristupačnosti zgrada u kojima se nalaze CUB i njeni odjeljci, kao i usluga i građe. U tom procesu CUB bi trebalo da se dominantno oslanja na dokument *Pristup bibliotekama za osobe s invaliditetom: lista za (samo)procjenu*, koju je izradio IFLA-in Stalni odbor za biblioteke za osobe s posebnim potrebama (IFLA Standing Committee of Libraries Serving Disadvantage Persons, LSDP), kao i na stručne preporuke Udruženja mladih sa hendikepom Crne Gore. U skladu s tim, u procesu realizacije navedenog cilja, nužna je saradnja CUB sa drugim, neakademske institucijama, prvenstveno s udruženjima i predstavnicima osoba sa invaliditetom koji su, uz CUB, najviše zainteresovani za transformaciju CUB i njenih odjeljaka u biblioteke s jednakim mogućnostima za sve.

2. FIZIČKI PRISTUP BIBLIOTEKAMA

Osobama s invaliditetom neophodno je omogućiti nesmetan dolazak do biblioteke, odnosno pristup zgradama u kojima su smješteni CUB i njeni odjeljci, kao i jednostavan i siguran ulazak u biblioteke. To podrazumijeva obezbjeđivanje adekvatnog parkinga, odnosno dovoljan broj parking mjesta za osobe sa invaliditetom, po mogućnosti što bliže zgradi u kojoj je smještena biblioteka, kao i dobro osvijetljen put do biblioteke sa adekvatnim oznakama, mapom zgrade i markiranim prostorijama biblioteke, a koja se mora nalaziti na ulazu u zgradu u kojoj se nalazi biblioteka. Ukoliko za osobe sa invaliditetom ne postoji pristupačnost glavnog ulaza u zgradu u kojoj se nalazi biblioteka, mora im se obezbijediti sporedan ulaz koji će biti opremljen automatskim vratima, kosim prilazom (rampom) i specijalnim telefonom u slučaju potrebe za pomoć.

Biblioteke i njihove prostorije trebalo bi da budu označene jasno vidljivim tablama na zvaničnom jeziku i Brajevom pismu. Ispred vrata biblioteke ne bi trebalo da budu stepenice, i sva vrata trebalo bi da budu automatska. Važno je da osobe koje su korisnici kolica, koje koriste štap ili štake i korisnici pasa vodiča i pomagača, moraju imati slobodan pristup svim bibliotekama UCG, što podrazumijeva ulazak bez nailaženje na bilo kakve fizičke prepreke, odnosno obezbjeđivanje dovoljno prostora za prolazak osoba koja koriste

bilo koju vrstu pomagala u kretanju. Takođe, ispred i u samoj biblioteci neohodno je obezbijediti uočljive i lako pregledne mape na kojima će se naći pregled bibliotečkih prostorija i sadržaja. Ukoliko neka od biblioteka ima više prostorija, potrebno je omogućiti slobodan pristup i kretanje u svim prostorijama.

S obzirom na to da se većina biblioteka nalazi na nekom višem spratu u okviru zgrada u kojima su smještene, potrebno je osigurati lift ili kosi prilaz za korisnike kolica za spratove na kojima se te biblioteke nalaze. Kada je riječ o informacionim pultovima, preporučljivo je da budu smješteni u blizini ulaza u prostor biblioteke, da imaju stolice za osobe sa invaliditetom, kao i sistem induktivne petlje za osobe s djelimičnim oštećenjem sluha. Takođe, najmanje jedan radni sto i jedan sto sa računarom moraju biti prilagođeni korisnicima kolica i/ili korisnicima pasa vodiča i pomagača.

Kako bi CUB i njeni odjeljci u potpunosti ravnopravno tretirale sve korisnike, neophodno je da u zgradama u kojima su smješteni bude obezbijeden najmanje jedan zaseban toaletni prostor opremljen adekvatnom tehnologijom koju koriste osobe sa invaliditetom.

3. BIBLIOTEČKE USLUGE

Kako bi se omogućio ravnopravan pristup CUB i njenim odjeljcima, pored fizičke pristupačnosti, neophodno je obezbijediti adekvatne servise i usluge za sve potencijalne korisnike. Imajući na umu da osobe sa invaliditetom nemaju samo fizičke, već vrlo često i psihološke barijere u komunikaciji sa okolinom, bibliotečko osoblje prije svega mora biti edukovano i obučeno za rad s tom grupom korisnika. To znači da svi koji rade s korisnicima trebalo bi da budu upoznati sa svim vidovima invaliditeta, njihovim karakteristikama i manifestacijama, sa pravilnom verbalnom i neverbalnom komunikacijom, sa posebnim sredstvima komunikacije koje koriste osobe sa određenom vrstom inavliditeta, sa specifičnom bibliotečkom građom, kao i sa posebnim programima prilagođenim osobama sa invaliditetom. Takođe je potrebno uvesti uslugu, odnosno praksu da se korisnicima koji ne mogu da dođu u biblioteku usluge pružaju u njihovim domovima ili u ustanovama za njegu, a sve to u razumnom roku nakon zahtjeva za određenom uslugom.

S obzirom na sve veće zahtjeve korisnika koje se zasnivaju na IKT, CUB i odjeljci u svom radu posebnu pažnju posvećuje automatizovanim servisima i uslugama, digitalizovanju bibliotečke građe i nabaci elektronskih resursa. U tom smislu, potrebno je posvetiti posebnu pažnju prilagođenosti svih bibliotečkih usluga i servisa osobama sa invaliditetom, odnosno nabavci softvera i programa za uvećanje i čitanje s ekrana i prevođenje teksta u sintetizirani govor, kao i Brajevog displeja. Sve te aplikacije trebalo bi da budu instalirane na najmanje jednom računaru u čitaonicama svih biblioteka CUB. Kompjuter koji će biti namijenjen osobama sa invaliditetom mora biti odgovarajućih tehničkih karakteristika

(poseban softver, hardver, tastatura, slušalice, miševi i sl.). Takođe, među osobama sa invaliditetom potrebno je najprije promovisati, a zatim i tehnički prilagoditi elektronske usluge CUB, kao što su katalog, baze podataka, digitalni repozitorijum i elektronska pozajmica, odnosno usluge i servise koji po svojoj prirodi nisu vezani za prostor biblioteke, već im je moguće pristupiti s bilo kojeg mjesta umreženog internetom. Tehničko prilagođavanje podrazumijeva omogućavanje pretraživanja i korišćenja usluga uz pomoć specijalizovanih programa namijenjenih osobama s oštećenjem vida.

Kako bi se omogućio permanentni razvoj ovih i drugih bibliotečkih usluga prilagođenih osobama sa invaliditetom, CUB bi trebalo da odredi lice koje bi bilo posrednik između Biblioteke i udruženja i/ili predstavnika osoba s invaliditetom, što bi rezultiralo organizacijom periodičnih zajedničkih sastanaka o poboljšanju usluga biblioteka osobama sa invaliditetom, kao i upoznavanje s dobrom međunarodnom praksom i novom tehnologijom koju osobe s invaliditetom koriste u svakodnevnom životu i poslu.

4. BIBLIOTEČKA GRAĐA

CUB i njeni odjeljci trebalo bi da nabavljaju i posreduju bibliotečku građu pogodnu za korišćenje od strane osoba sa invaliditetom, odnosno zbirke i tehničku opremu namijenjenu korisnicima sa teškoćama u čitanju. Prema IFLA-nom dokumentu *Pristup bibliotekama za osobe s invaliditetom* bibliotečka građa koju najčešće koriste osobe sa invaliditetom, odnosno vrste medija za osobe s invaliditetom, uključuje:

- Zvučne knjige
- Zvučna periodika
- Knjige na Brajevom pismu
- Knjige u uvećanoj štampi
- Video/DVD knjige s titlovima i/ili znakovnim jezikom
- Elektronske knjige
- Knjige lagane za čitanje
- Taktilne slikovnice

Nabavka navedenih vrsta medija predstavlja jedan od osnovnih koraka u izgradnji biblioteka CUB kao pristupačnih adresa za osobe sa invaliditetom, i u tom smislu je pri nabavci građe neophodno voditi računa da bude prilagođena za korišćenje osobama sa invaliditetom.

Naravno, imajući na umu postojanje aplikacija za prevođenje teksta u sintetizirani govor, neophodno je obezbijediti da što veći broj jedinica bibliotečke građe, prvenstveno udžbeničke literature koja se koristi na studijskim programima UCG bude dostupan u

elektronskoj formi. Takođe, neophodno je da što veći broj udžbeničke literature bude dostupan u formi knjiga na brajevom pismu.

S obzirom na značaj dokumenata koji su dostupni u Digitalnom arhivu Univerziteta Crne Gore – PHAIDRA (Permanent Hosting, Archiving and Indexing of Digital Resources and Assets), koji predstavlja sistem za trajno arhiviranje, čuvanje, indeksiranje i korišćenje svih vrsta digitalnih dokumenata i objekata koji nastaju u toku nastavnog i naučno-istraživačkog rada na Univerzitetu, potrebno je omogućiti njihovo online čitanje uz pomoć specijalizovanih programa (kao što je prevođenje teksta u sintetizirani govor) namijenjenih osobama s oštećenjem vida. Uz to, na ovaj način bi osobama sa invaliditetom, naročito onima koji se nalaze na II i III stepenu studija, bilo omogućeno korišćenje svih doktorskih disertacija odbranijenih na UCG, za čiji je unos i čuvanje u repozitorijum, odnosno u njegov podsistem E-teze Univerziteta Crne Gore, odgovorna CUB.

S obzirom na to da je CUB depozitna biblioteka i za magistarske radove u štampanoj formi, koji su odbranijeni na UCG, neohodno je pravno regulisati pitanje dostavljanja magistarskih radova i u elektronskoj formi na uvid javnosti i trajno čuvanje, kako bi u tom obliku bili pristupačni za čitanje svim korisnicima, a naročito onima sa teškoćama u čitanju. U tom cilju, neophodno je digitalizovati sve postojeće magistarske radove koji se čuvaju u CUB i pohraniti ih u Digitalni arhiv Univerziteta Crne Gore.

Iz istih razloga, jednake dostupnosti svim korisnicima CUB, sva izdanja UCG i njegovih organizacionih jedinica trebali bi da budu dostupni i u elektronskom obliku.

Naravno, veoma je važno da čitav proces obezbjeđivanja elektronskih oblika bibliotečke građe bude u skladu sa Zakonom o autorskim pravima. U tom dijelu posebno se preporučuje da Crna Gora ratifikuje *Marakeški sporazum* koji tretira pitanje dostupnosti knjiga za osobe s invaliditetom, a koji su 2013. usvojile zemlje-članice Svjetske organizacije za intelektualnu svojinu. Uz pomoć *Marakeškog sporazuma* umnogome bi bilo olakšano bibliotekama i organizacijama slijepih da adaptiraju djela u prilagođene formate i na taj način ih dalje distribuiraju, kao i da među sobom razmjenjuju potrebnu građu u svim formatima.

Na koncu, preporučuje se da CUB i njeni odjeljci formiraju posebne kolekcije bibliotečke građe prilagođene osobama sa invaliditetom.

5. ZAKLJUČAK

U IFFLA/UNESCO Manifestu za javne biblioteke navedeno je da bi bibliotečke usluge trebalo da budu fizički dostupne svim članovima zajednice, kao i da je za to, između ostalog, potrebno obezbijediti dobre prostore za čitanje i učenje, odgovarajuće tehnologije i dovoljno radno vrijeme koje odgovara korisnicima, kao i usluge van biblioteke za one koji ne mogu da dođu u biblioteku. Da bi se, dakle, osigurale jednake mogućnosti svim bibliotečkim korisnicima, neophodno je omogućiti fizički pristup bibliotekama, njenim uslugama, građi i programima. Okruženje, kao i sama zgrada biblioteke, odnosno ulaz, stepenice, liftovi, toaletni prostori i posebne prostorije, kao i pultovi, čitaonice, računari, zatim tradicionalne i digitalne usluge i programi trebalo bi da budu pristupačni osobama s različitim vrstama invaliditeta. Kako bi se ovi zadaci realizovali, od presudne je važnosti permanentna saradnja CUB i udruženja osoba sa invaliditetom, koji bi trebalo da rezultira podizanjem nivoa stručnosti bibliotečkog osoblja i pristupačnosti CUB u cjelosti ovoj vrsti korisnika. Takođe, kao obrazovna i kulturna adresa na UCG i na nacionalnom nivou, čija je uloga da bude podrška i učestvuje u procesu obrazovanja i cjeloživotnog učenja, CUB bi trebalo da bude uključena u edukovanje studentske populacije i šire javnosti o pravima osoba sa invaliditetom i važnosti njihovog jednakog tretmana u čitavom društvu.

Infrastrukturna i tehnička prilagođenost biblioteka osobama sa invaliditetom, kao i nivo njenih usluga, posebne bibliotečke građa i stručna osposobljenost bibliotečkog osoblja za rad sa osobama sa invaliditetom, sveukupno zahtijeva dodatne finansijske napore. To implicira vođenje odgovorne politike kako na Univerzitetu Crne Gore, na kojem je CUB integrisana kao organizaciona cjelina, tako i same države. U tom smislu, budući da biblioteke imaju notornu ulogu u omogućavanju pristupa informacionim sadržajima i umreženim uslugama koje podržavaju održivi razvoj, kako se navodi u IFLA izjavi o bibliotekama u razvoju, donosioci odluka na svim nivoima trebalo bi da podstiču povećanje finansijskih sredstava za nabavku i opremu biblioteka, i u skladu s tim da adekvatno finansiraju bibliotečke resurse i bibliotečke i informacione usluge za osobe s invaliditetom.

6. BIBLIOGRAFIJA

1. IFLA Manifest za biblioteke koje pružaju usluge osobama sa teškoćama u čitanju. Dostupno na: <http://bds.rs/wordpress/wp-content/uploads/2014/01/IFLA-Manifest-za-biblioteke-koje-pruzaju-usluge-osobama-sa-problemima-u-citanju.pdf> (12. 12. 2017.)
2. Irvall, Birgitta, Nielsen, Gyda Skat: Pristup knjižnicama za osobe s invaliditetom. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2008.
3. Konvencija osoba sa invaliditetom. Preambula (2006). Dostupno na: <http://www.mrs.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=161710&rType=2&file=ZAKON%20%20RATIFIKACIJI%20KON.UN.O%20PRAVIMA%20LICA%20OSA%20INV.%20SA%20OPCIONIM%20PROTOKOLOM.pdf>. (5. 12. 2017.)
4. MARRAKESH TREATY TO FACILITATE ACCESS TO PUBLISHED WORKS FOR PERSONS WHO ARE BLIND, VISUALLY IMPAIRED, OR OTHERWISE PRINT DISABLED. Dostupno na: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/wipo/130627_marrakesh-treaty_en.pdf (26. 12. 2017.)
5. Међународни библиотечки манифести IFLA/UNESCO. Beograd: Bibliotekarsko društvo Srbije, 2013.
6. Nomura, Misako, Nielsen, Gyda Skat, Tronbacke, Bror: Smjernice za građu laganu za čitanje. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.
7. Pristupačnost objektima u javnoj upotrebi licima sa invaliditetom i licima smanjene pokretljivosti. Dostupno na: <http://www.mrt.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=202569&rType=2> (5. 12. 2017.)